Сітка Чарлі курив люльку і задумливо вдивлявся в ілюстрацію з "Поліс газет" на стіні. Півгодини не зводив він з неї уважного погляду, і півгодини я потайки за ним спостерігав. У його голові крутилася якась думка, і, хоч би якою вона була, я не сумнівався, що її варто знати. Бо він чимало бачив на своєму віку, та ще й сотворив небачену дивину, а саме — відвернувся від своїх одноплемінників (звісно, наскільки це було можливим для індіанця) і став білою людиною навіть у способі мислення. За його власним висловом, він прийшов з холоду в тепло, сів біля нашого вогню і став одним із нас. Читати й писати Сітка Чарлі так і не навчився, але мав дивовижний словниковий запас, а ще дивовижнішим було те, що він повністю став на точку зору білої людини і прийняв її світогляд.

На цю покинуту хатину ми наштовхнулися під кінець виснажливого дня, проведеного в дорозі. Нагодувавши собак, помивши після вечері тарілки та розстеливши ліжка, ми розкошували, насолоджуючись тією найприємнішою годиною, яка настає кожного дня під час подорожей на упряжках по Алясці, але тільки один раз. Це — та благословенна година, коли між стомленим тілом і ліжком залишається лише одна, але приємна перешкода: запашна вечірня люлька. Хтось із колишніх мешканців хатини прикрасив стіни житла вирізками з газет та журналів, і саме ці ілюстрації не відпускали увагу Сітки Чарлі відтоді, як ми зупинилися тут дві години тому. Він вивчав їх дуже уважно, переводячи погляд то на одну, то на другу, і я побачив у його очах непевність і здивування.

— Що ти там уздрів? — нарешті порушив я тишу.

Індіанець вийняв з рота люльку і відповів дуже просто:

— Щось я не розумію.

Він знову зробив затяжку, знову витягнув люльку і, як указкою, тицьнув нею в ілюстрацію з "Поліс газет".

— Отой малюнок — що він означає? Не розумію.

Я поглянув на той малюнок. На ньому якийсь чоловік з карикатурно злодійським обличчям падав на підлогу, картинно притиснувши праву руку до грудей. Напроти нього стояв чоловік з обличчям, що поєднувало в собі зовнішність ангела-руйнівника та Адоніса[26], і тримав у руках димлячий револьвер.

— То один чоловік убив другого, — сказав я, відчувши власне здивування і неспроможність пояснити.

— А чому? — спитав Сітка Чарлі.

— Не знаю, — зізнався я.

— Цей малюнок — закінчення, — вів далі Сітка Чарлі. — Він не має початку.

— Таке життя, — знизав плечима я.

— Але життя має початок, — заперечив він.

Не знаючи, що сказати, я на мить замовк, а його очі тим часом перемандрували до сусідньої прикраси — фоторепродукції чиєїсь картини "Леда і лебідь"[27].

— Оцей малюнок, — зазначив індіанець, — не має початку. Він не має кінця. Не розумію я малюнків.

— А ти поглянь он на той малюнок, — сказав я, показуючи на третю ілюстрацію. — У ньому є якийсь сенс. Скажи мені, що означає для тебе цей малюнок?

Кілька хвилин він вдивлявся в нього.

— То — хвора дівчинка, — нарешті сказав Сітка Чарлі. — А поруч — лікар. Вони не спали всю ніч, бачиш — у лампі лишилося мало олії, а у вікні вже сіріє ранок. Дім пінка тяжко хвора. Вона може померти, тому у лікаря такий стурбований вигляд. А то — її мати. То, вочевидь, якась страшна хвороба, бо мати поклала голову на стіл і плаче.

— А звідки ти знаєш, що вона плаче? — перервав його я. — Тобі ж не видно її обличчя? Може, вона просто спить.

Сітка Чарлі з подивом зиркнув на мене, а потім знову перевів погляд на малюнок. Видно було, що він особливо не задумувався над тим висновком, який зробив.

— А може, й спить, — повторив індіанець. — Потім придивився до малюнка пильніше. — Ні, вона не спить. По плечах видно, що вона не спить. Мені не раз доводилося бачити плечі жінок, які плачуть. Я бачив, як плаче моя мати. То якась дуже серйозна хвороба.

— Ну от! А ти казав, що не розумієш малюнків! — вигукнув я.

Індіанець заперечно похитав головою і спитав:

— А ця маленька дівчинка — вона помирає? Тепер настала моя черга здивовано замовкнути.

— Вона помирає? — повторив індіанець своє запитання. — Ти ж художник. Може, ти знаєш?

— Ні, не знаю, — зізнався я.

— У житті так не буває, — мовив індіанець авторитетним тоном. — У житті маленька дівчинка або помирає, або одужує. А в малюнках не трапляється нічого. Ні, не розумію я цих малюнків.

Сітка Чарлі був явно розчарований. Він завжди хотів розуміти те, що розуміють білі, а тут така невдача. А ще я відчув у його словах спонуку. Вочевидь, йому дуже хотілося, щоб я розкрив йому таємницю малюнків. До того ж цей індіанець мав неабияку здібність створювати зорові образи. Це я вже давно підмітив. Він усе перетворював на зорові образи, відчував життя через образи, мислив про життя образами; але не розумів, що хотіли сказати своїми малюнками інші люди, передаючи власні образи на полотно за допомогою кольорових контурів.

— Малюнки — то як часточки життя, — пояснив я. — Ми малюємо життя таким, яким його бачимо. От, наприклад, Чарлі, їдеш ти в упряжці по стежині. Надворі ніч. Бачиш перед собою хатину. У вікні горить світло. Ти зазираєш у вікно, дивишся секунду, другу, щось там бачиш усередині, а потім їдеш далі. Може, ти уздрів там чоловіка, що пише листа. Ти побачив щось, що не має ані початку, ані кінця. Не трапилося нічого. Однак то була часточка життя. І ти її запам'ятав. Вона стала малюнком у твоїй пам'яті. А вікно — як рамка того малюнка.

Я побачив, що індіанця зацікавило моє пояснення, а коли я говорив, то він поглядав у вікно, мабуть уявляючи в ньому чоловіка, що пише листа.

— Є один зроблений тобою малюнок, який я розумію, — сказав Сітка Чарлі. — То є правдивий малюнок. У ньому багато сенсу. Це той малюнок, що висить у твоїй хатині в Доусоні. На ньому зображений столик для гри у банк, а за ним сидять люди і грають. Гра йде по-крупному. Ставки — необмежені.

— А звідкіля ти знаєш, що ставки необмежені? — з ентузіазмом спитав я, бо мені несподівано випала нагода оцінити свій твір за

допомогою безпристрасного судді, який знав лише життя, а не мистецтво, але сам був справжнім митцем у житті. До того ж я дуже пишався саме цією картиною, яку назвав "Останній хід" і яку вважав найкращою з написаних мною.

— На столі немає жетонів, — пояснив Сітка Чар-лі. — Чоловіки грають мітками. А це означає, що ставки необмежені. Один чоловік грає жовтими мітками; тож можливо, що одна жовта мітка означає тисячу доларів, а можливо — дві. Один чоловік грає червоними мітками. Може, червона мітка варта п'ятисот доларів, може — тисячі. Гра йде по-крупному. Всі час від часу підвищують ставки, і вони злетіли до неба. Чому я це знаю? Тому що на твоїй картині банкомет розчервонівся від хвилювання. (У цьому місці я аж просіяв від захвату.) А понтер аж устав зі свого стільця й увесь подався вперед. Чому він подався вперед? Чому його обличчя таке спокійне, а очі аж горять? Чому обличчя банкомета почервоніло? Чому всі чоловіки дуже спокійні та зосереджені — і чоловік із жовтими мітками, і чоловік з червоними? Чому ніхто не розмовляє? Тому що — останній хід.

— А звідки ти знаєш, що то — останній хід? — спитав я.

— На короля вже зробили ставку, а сімка розігрується відкрито, — відповів індіанець. — На інші карти ніхто ставок не робить. Інші карти вже розіграні. У всіх — одна думка, всі грають проти короля, щоб виграла сімка. Може, банкомет програє двадцять тисяч доларів, а може — виграє. Отой малюнок я розумію добре.

— Але ж ти не знаєш, яким буде кінець! — скрикнув я з тріумфом у голосі. — Це — останній хід, але карти ще не відкриті. Ніхто так ніколи і не дізнається, хто програв, а хто — виграв.

— Чоловіки сидять і нічого не кажуть, — мовив індіанець з дедалі більшим здивуванням на обличчі. — А понтер висунувся вперед, і у

банкомета аж кров ударила в обличчя. Якось дивно все це. Так вони і сидітимуть там увесь час, а карти так і не будуть відкриті.

— Це ж малюнок, — сказав я. — Часточка життя. Ти сам бачив, як це буває.

Індіанець поглянув на мене, трохи поміркував, а потім відповів — повільно, з розстановкою:

— Правильно ти кажеш. Та гра ніколи не скінчиться. Ніхто так і не взнає, яким був її результат. Однак ця картина — правдива. Бо вона — як шматок життя.

Ще довго Сітка Чарлі курив люльку, неквапливо роздумуючи про образотворчі премудрості білої людини і перевіряючи їх фактами реального життя. Кілька разів він кивнув головою і кілька разів щось пробурмотів. Потім вибив з люльки попіл, ретельно натоптав її, замислився на хвилину — і знову запалив.

— У такому разі, мені теж доводилося споглядати багато картин у своєму житті, — почав він. — Але то були картини не намальовані, а бачені очима. Я дивився на них як наче через вікно на чоловіка, що пише листа. Я бачив багато картин життя — без початку, без кінця і без видимого сенсу.

Сітка Чарлі раптом різко повернувся до мене і задумливо поглянув мені у вічі.

— Ось послухай, — сказав він. — Ти — художник. А чи зможеш ти намалювати те, що бачив я: картину без початку, картину, кінця якої я не можу збагнути; картину як частку життя, де замість свічок — полярне сяйво, а замість рамки — вся Аляска?

— То має бути велике полотно, — задумливо промимрив я.

Але індіанець не звернув уваги на мої слова, бо подумки вже бачив перед собою це полотно й уважно розглядав його.

— Цю картину можна назвати по-різному, — вів далі Сітка Чарлі. — Але в ній так багато примарних сонць[28], що мені спадає на думку назвати її "Стежиною примарних сонць". Давно, сім років тому, восени 97 року зустрів я уперше ту жінку. На озері Ліндерман я мав добре каное, зроблене в Пітерборі. Я працював листоношею і прийшов через перевал Чілкут Пас з двома тисячами листів. То був час, коли всі кинулися на Клондайк. Хтось їхав собачими упряжками. Хтось валив дерева і майстрував човни. Була вже остання вода, бо падав сніг, замерзала земля, замерзало озеро, а в річках навіть замерзали вири і водоспади.

Кожного дня дедалі більше снігу і дедалі більше льоду. Чи то через день, чи то через три, чи то через тиждень міг настати льодостав і відкритої води більше не буде, одна крига — і все. Усім доведеться йти, і йти дуже довго, бо до Доусона аж шістсот миль. А човен пливе дуже швидко. Тому всі хотіли подорожувати на човні. Усі казали: "Чарлі, відвези нас за двісті доларів на своєму каное", "Чарлі, відвези за триста, відвези за чотириста". А я увесь час казав їм "ні", увесь час. Бо я — листоноша.

Якось вранці дістався я до озера Ліндерман. Ішов усю ніч і дуже втомився. Готую собі сніданок, їм, а потім лягаю на березі спати і сплю три години. Коли прокинувся, була десята година і падав сніг. І дув вітер, сильний вітер. Дивлюся — а поруч у снігу сидить жінка. Біла жінка, молода і дуже красива. Їй років двадцять-двадцять п'ять. Сидить і дивиться на мене. А я дивлюся на неї. Жінка дуже зморена. Бачу, що вона — не танцюристка з того будинку, де влаштовують гульки. Це я помітив відразу. То була добропорядна жінка — і дуже втомлена.

"Ти — Сітка Чарлі, — каже вона. Я ж швидко піднімаюся та скручую ковдри, щоб на них сніг не потрапив. — Мені треба в Доусон, — каже жінка. — За скільки ти відвезеш мене у своєму каное?" — Мені нікого не хотілося везти, але я не люблю казати "ні". Тому я і відповів: "За тисячу

доларів". Просто так сказав, для сміху, щоб вона відчепилася від мене, і це — краще, аніж напрямки казати "ні". Вона злобно зиркнула на мене та й каже: "А коли поїдемо?" І я відповідаю, що хоч зараз. Тоді жінка каже, що згодна і що дасть мені тисячу доларів.

— Що я мав робити? Я не хотів її везти, однак уже дав слово, що відвезу її за тисячу доларів. Я страшенно здивувався. Може, вона теж жартує, подумалося мені. Тож я кажу їй: "Покажіть мені ваші тисячу доларів". І ця жінка, ця молода жінка, одна в дорозі посеред снігу та льоду, дістає тисячу доларів зеленими банкнотами і кладе мені в руку. Я зиркнув на ці гроші, потім — на неї. Що ж мені сказати їй? "Ні, — кажу, — моє каное маленьке. У ньому не вистачить місця для ваших речей". Жінка засміялася. "Я — дуже вправна мандрівниця, — каже вона. — Оце і все моє спорядження". І буцнула ногою невеличкий клунок, що лежав у снігу. Я підняв його і дуже здивувався. У ньому були дві шуби, брезент і деякі жіночі речі. Важив клунок фунтів тридцять — тридцять п'ять, не більше. Жінка взяла його у мене й каже: "Ходімо, вже пора вирушати". І несе клунок у каное. Що я мав робити? Тож узяв та й поніс свої ковдри в каное. І ми вирушили в дорогу. Отак я вперше і зустрів ту жінку.

Був сильний вітер. Я поставив маленьке вітрило, і каное пішло дуже швидко. Як птах летіло воно високими хвилями. Жінка сильно боялася. "Навіщо ж ви, така ляклива, їдете на Клондайк?" — спитав я. Вона гучно розсміялася, але все одно сильно боялася. А ще вона була дуже втомлена. Я провів каное через бистрини до озера Беннет. Була погана погода, сильний вітер здіймав високі хвилі, і жінка кричала від страху. А на озері вже з'явилася крига, почалася завірюха, справжнісінький шторм, але жінка так втомилася, що заснула.

Тієї ночі ми влаштували стоянку в затоці Вінді-Арм. Жінка сиділа біля вогнища і вечеряла, а я сидів і мовчки розглядав її. Вона була гарненька. Із заколотим волоссям. А волосся було пишне-пишне, брунатного кольору; у відблиску вогнища воно інколи здавалося золотистим. Коли жінка повертала голову, воно сяяло золотистим вогнем, її очі були такі великі й карі, інколи м'які, як свічка за портьєрою, а інколи — суворі та

блискучі, як скалки льоду, коли на них падає сонячне проміння. Коли вона усміхалася — як же мені краще це сказати? — коли вона усміхалася, то її хотілося цілувати, як це роблять білі чоловіки, правду кажу, її хотілося цілувати. Видно було, що ця жінка не знала тяжкої праці. Її руки були гладенькі-гладенькі, як у дитини, і вся вона була кругленька та гладенька, як дитина — не худорлява, а пухкенька, як дитинчатко: руки, ноги, м'язи — все було гладеньке та кругленьке, як у дитинчати. Її стан був стрункий і тонкий, а коли вона вставала й ходила або рухала рукою чи головою, то — не знаю, як це краще сказати — то на неї було любо глянути; ця жінка своєю красивою статурою та рухами нагадувала добре каное, правду кажу, каное, що швидко плине по водній гладі або перестрибує через злі розбурхані хвилі, що піняться довкола і скаженіють. Її вигляд милував око.

Не знаю, чому вона подалася на Клондайк, одна-однісінька, без достатньої суми грошей? Наступного дня я спитав її про це. А вона розсміялася і сказала: "Це — не твоє діло, Сітко Чарлі. Твоє діло — відвезти мене до Доусона й отримати за це тисячу доларів". Ще через день я спитав, як її звуть, а вона знову розсміялася й каже: "Мене звуть Мері Джоунс". Не знаю чому, але я завжди здогадувався, що її звуть не Мері Джоунс.

У каное було дуже холодно, і жінка часто почувалася зле. А інколи вона почувалася добре і співала. Її голос був, як срібний дзвіночок, і мені відразу ж ставало так добре, наче я зайшов до церкви в місії Хреста Господнього. Мені відразу ж додавалося сил, і я гріб веслом як навіжений. У такі хвилини вона сміялася і питала: "Як ти гадаєш, Чар-лі, ми встигнемо у Доусон до льодоставу?" Інколи ж вона сиділа, заціпенівши, і думала про щось своє, утупившись перед собою невидющими очима. У такі хвилини вона не бачила нікого і нічого: ні Сітку Чарлі, ні снігу, ні льоду. Вона була десь далеко. Часом, коли вона подумки линула в далекі краї, на неї неприємно було дивитися. Обличчя її ставало злим, як обличчя людини, яка хоче вбити іншу людину.

Останній день нашої путі видався дуже поганим. Заважала прибережна крига, вири та льодяна каша на річці. Веслувати я вже не міг. Каное обмерзало. Підійти до берега було неможливо через кригу. Подорож стала дуже небезпечною. Увесь час ми йшли по Юкону, пробиваючись через кригу. Тієї ночі ми почули страшний гуркіт льоду. А потім усе стало — і лід, і каное. "Зійдемо на берег", — каже жінка. "Ні, — кажу я, — краще почекаємо". І мало-помалу крига знову рушила вниз за течією. А потім пішов сильний сніг. Такий сильний, що нічого не було видно. Об одинадцятій ночі все стало. О першій знову рушило. О третій знову стало. Каное роздавило, як яйце, але воно було поверх криги і тому потонути не могло. Почулося виття собак. Ми перечекали. Потім трохи поспали. Мало-помалу розвиднілося. Снігопад припинився. Ми побачили, що почався льодостав, а перед собою побачили Доусон. Каное тріснуло і зупинилося якраз у Доусоні. Сітка Чарлі встигнув-таки доставити дві тисячі листів з останньою водою.

Жінка зняла на горі хатину, і тиждень я її не бачив. А потім вона приходить до мене й каже: "Чарлі, ти не хочеш на мене попрацювати? Поганятимеш собак, облаштовуватимеш табір, подорожуватимеш зі мною". Я відказую, що маю достатньо грошей, працюючи листоношею. Але жіночка наполягає: "Я платитиму тобі більше". Я відповідаю, що звичайні старателі мають у копальнях п'ятнадцять доларів щодня. А вона каже, що це — чотириста п'ятдесят доларів на місяць. Я відповідаю, що Сітка Чарлі — не старатель. І тоді вона каже мені: "Зрозуміло, Чарлі. Я платитиму тобі сімсот п'ятдесят доларів на місяць". То були гарні гроші, і я погодився на неї працювати. Купив їй собак та сани. Ми їздили по Клондайку, Бонанзі й Ельдорадо аж до Індіан-рівер, Сульфур Крік та Домініона, а потім — назад через вододіл до Золотої Долини та Золотого Ручая, а звідти — до Доусона. Увесь час вона щось шукала, але я не знав, що саме. Я був украй здивований. "Що ти шукаєш?" — спитав я її. А вона тільки сміється. "Золото?" Вона знову сміється, а потім каже: "Це не твоє діло, Чарлі". І після того я вже у неї ні про що більше не питав.

Був у неї маленький револьвер, який вона носила на ремені. Інколи під час подорожі вона вправлялася у стрільбі, і це мене дуже смішило.

"Чому ти смієшся, Чарлі?" — питала жінка. "А навіщо тобі та цяцька? — поцікавився я. — Тим револьвером хіба що тільки горобців стріляти можна, бо надто вже він малий. Дитяча іграшка, та й годі". Тож коли ми повернулися в Доусон, вона попросила мене купити їй добрий револьвер. І я придбав їй кольт сорок четвертого калібру. То — важка штука, але жінка увесь час носила його на ремені.

Підходить якось у Доусоні до нас один чоловік. Не знаю, звідки він узявся. Знаю лише, що він — чечако, "зелений новачок" по-вашому. Руки в нього зніжені, як і в неї. Видно, що ніколи не знав тяжкої праці. Увесь такий зніжений та слабкий. Спочатку мені здалося, що то її чоловік. Але ж він був надто молодий. І спали вони нарізно. Йому було десь років з двадцять, не більше. Синьоокий та рудуватий, з маленькими рудуватими вусиками. Звали його Джон Джоунз. Може, то був її брат, хтозна. Я не став цікавитися, бо кинув допитуватися. Та тільки здається мені, що звали його не Джон Джоунз. Інші люди звали його містер Джирван. Не думаю, що то було його справжнє ім'я. І сумніваюся, що її справжнє ім'я було міс Джирван, хоча інші люди її так звали. Гадаю, ніхто не знав їхніх справжніх імен.

Якось сплю я в Доусоні, а цей тип мене будить. "Готуй собак, — каже, — ми вирушаємо". Не задаючи зайвих запитань, я готую собак, і ми виїжджаємо. І їдемо на Юкон.

Надворі темно, листопад місяць, і дуже холодно — шістдесят п'ять нижче нуля. Вона зніжена. Він зніжений. А холод кусає. Вони швидко заморилися і почали стиха пхикати. Я кілька разів казав їм, що краще зупинитися і стати табором, але кожного разу вони відповідали, що їхатимуть далі. Тричі пропонував я їм зупинитися й перепочити, і тричі вони відмовлялися. Після цього я вже нічого їм не казав, і так повторюється увесь час, день за днем. Вони зніжені і слабкі. Дубіють від холоду, і все у них болить. Не знають, як правильно носити мокасини, і тому сильно натирають ноги. Вони кульгають і похитуються як п'яні, постійно пхикають, але увесь час торочать одне й те саме: "Уперед, уперед! Не зупиняймося!"

Вони як показилися. Увесь час женуть, не зупиняючись. Чому вони так поспішають? Я не розумів. Розумів тільки, що вони кудись дуже поспішають. За чим вони женуться? Кого шукають? Невідомо. Ясно, що не золото. І ясно, що це — не втеча. До того ж вони тринькають гроші. Але я не ставлю зайвих запитань. І разом з ними жену вперед і вперед, бо я дужий і вправний мандрівник, і мені добре платять.

Приїжджаємо у Серкл-сіті. Але того, кого вони шукають, там немає. От добре, думаю, тепер нарешті відпочинемо і ми, і собаки. Але ми не відпочиваємо, навіть на один день не зупиняємося. "Вставай, — каже жінка отому чоловіку. — Поїхали далі". І ми поїхали далі. Полишили Юкон. Перетнули хребет у західному напрямку і з розмаху вскочили до району Танана. Там саме відкрили нові копальні. Але того, кого вони шукали, там немає, і ми повертаємося до Серкл-сіті.

Це була дуже важка подорож. Був кінець грудня. Дні дуже короткі. Холод страшний. Одного ранку температура була сімдесят нижче нуля. "Сьогодні краще не їхати, — кажу я. — Бо холод не нагріватиметься при диханні і попече нам легені. Ми будемо сильно кашляти, а весною захворіємо на пневмонію". Та вони ж чечако. Не знають, що то таке — подорожувати стежиною на собаках. Вони втомлені як мерці, але все одно кажуть: "їдьмо далі". І ми їдемо далі. Мороз обпікає їхні легені, і в них починається сухий кашель. Вони кашляють так, що сльози течуть по щоках. Коли підсмажується бекон, їм доводиться тікати від диму і відкашлюватися півгодини в снігу. Вони приморозил и щоки, шкіра на них почорніла і вкрилася виразками. Крім того, чоловік відморозив свій великий палець так, що, здавалося, його кінчик скоро відгниє, тому доводилося йому ховати цей палець у рукавичку разом з іншими, щоб відігріти.

Ми з останніх сил припленталися у Серкл-сіті. Навіть я. Сітка Чарлі, і то страх як втомився. Був саме переддень Різдва. Я п'ю, танцюю, веселюся, бо завтра — Різдво і всі ми добре відпочинемо. Але ж ні. П'ята ранку — Різдвяного ранку. Минуло лише дві години, як я ліг спати. Але

до мого ліжка підходить отой чоловік. "Вставай, Чарлі, — каже він. — Запрягай собак і поїхали".

Я вже казав, що питань більше не ставив. Вони платять мені сімсот п'ятдесят доларів на місяць. Вони — мої хазяї. А я — їхній працівник. Якщо скажуть "Вставай, Чарлі. рушаймо до пекла", то я запряжу собак, лясну ба югом, і ми рушимо до пекла. Тож я запрягаю собак і ми їдемо вниз по Юкону. Куди? Вони не кажуть. Тільки й кажуть: "Уперед, уперед! Не зупиняймося!"

Вони дуже стомлені. Проїхали сотні миль і досі не розуміють, що таке стежина. До того ж вони страшно кашляють. Сухим кашлем, від якого сильні люди лаються, а слабкі — плачуть. Але все одно вони не зупиняються ні на один день. Ніколи не дають собакам відпочити і кожного разу купують нових. На кожній стоянці, на кожній поштовій станції і в кожному індіанському селі вони випрягають стомлених собак і впрягають нових. Грошей у них вайлом, просто купи грошей, і вони тринькають їх направо і наліво. Вони що, збожеволіли? Інколи я в цьому не сумніваюся, бо в них вселився якийсь біс і жене без продиху вперед. Що ж вони намагаються знайти? Не золото, це точно. Бо вони ніколи не риють землю. Я довго над цим думав. І додумався, що шукають вони якогось чоловіка. Але ж якого? Ми ж його ніколи не бачили. Мої хазяї поводяться як вовки, що переслідують здобич. Але вони — якісь смішні, зніжені вовки, навіть не вовки, а вовченята, яким невідомо, що таке подорожувати стежиною в упряжці. Вночі уві сні вони скрикують. Уві сні стогнуть і скиглять від болю та втоми. А вдень, дибаючи по стежині, тихо пхикають. Смішні якісь із них вовки.

Ми проминули Форт Юкон. Проминули Форт Гаміль-тон. Ми проминули Мінук. Почався і м. чйже закінчився січень. Дні дуже короткі. Розвиднюється тільки о дев'ятій. А о третій уже настає ніч. І холод, страшенний холод. Утомився навіть я, Сітка Чарлі. Ми що — отак і будемо без кінця за кимось гнатися? Не знаю. Але завжди придивляюся — чи, бува, немає на стежині того, кого вони намагаються знайти. На стежині трапляється мало людей. Інколи ми проїжджаємо сотню миль, не

трапляється жодної ознаки життя. Скрізь дуже тихо. Ані звуку. Часом падає сніг, і ми стаємо схожими на бродячих привидів. Інколи погода буває ясною і о дванадцятій сонце на якусь мить зиркає на нас із півдня через пагорби. У небі палає північне сяйво, танцюють примарні сонця, а повітря повниться інеєм.

Мене звуть Сітка Чарлі, я — дужий чоловік. Народився я на стежині і все життя на ній провів. Однак ці двоє вовченят примудрилися навіть мене заїздити. Я схуд і став схожий на змореного голодом кота. Я втішаюся, що вночі можу поспати, однак вранці почуваюся вкрай стомленим. Та все одно ми вирушаємо іще досвіту, а ніч настигає нас в путі. Бачив би ти цих вовченят! Якщо вже я був схожий на виснаженого недогодованого кота, то вони скидалися на котів, які ніколи не їли і померли голодною смертю, їхні помутнілі очі глибоко позападали, як у мерців, і лише зрідка освітлювалися якимось лихоманковим вогнем. Їхні щоки теж глибоко позападали і стали схожими на печери під гірськими урвищами. А на цих почорнілих щоках — виразки й болячки від обмороження. Часом вранці чулося, як жінка каже: "Я не можу підвестися. Не можу поворухнутися. Дай мені померти". А чоловік стає біля неї й каже: "Вставай, поїхали далі". І ми їхали далі. А інколи вранці підвестися не міг чоловік. І тоді жінка казала йому: "Вставай, поїхали далі". Єдине, що вони робили, це їхали далі. Увесь час їхали далі і не зупинялися.

Інколи на станціях чоловік і жінка отримували листи. Не знаю, що було в тих листах. Але листи для цих двох — як сліди. І вони по цих слідах ідуть. Одного разу лист передав їм якийсь індіанець. І я потайки з ним переговорив. Він розповів мені, що лист йому дав якийсь одноокий чоловік, що поспішає вниз по Юкону. Оце і все. Але тепер я знаю, що вовченята женуться за одноким чоловіком.

Настав лютий місяць. На той час ми вже пройшли півтори тисячі миль і підбиралися до Берингового моря, пробиваючись крізь шторми та завірюхи. Їхати стало важко.

Нарешті ми добралися до Енвіга. Не знаю точно, але мені здається, що там вони отримали листа, бо дуже зраділи і сказали мені: "Ходімо мерщій, нам треба вирушати". Нам треба харчів купити, кажу я, але вони відказують, що нам треба їхати швидко і порожнем. І додали, що харчі ми роздобудемо в хатині Чарлі Маккеона. Тоді я здогадався, що вони хочуть піти в обхід, бо саме на цьому обхідному шляху і живе Чарлі Маккеон біля Чорної Скелі.

Перед виїздом я хвилини дві переговорив з місцевим священиком. Дійсно, сказав він, через Енвіг проїздив якийсь одноокий чоловік, що дуже поспішав. І я остаточно переконався, що ці двоє женуться за одноким чоловіком. Виїжджаючи з Енвіга, ми взяли тільки трохи харчів і поїхали швидко й порожнем. В Енвізі ми придбали трьох нових собак і тому їдемо справді швидко, дуже швидко. Чоловік і жінка зовсім схибили. Вранці ми вирушаємо іще раніше, а вночі затримуємося в дорозі іще довше. Інколи мені вже починає хотітися, щоб вони повмирали, ці вовченята, але вони не хочуть помирати. Ці двоє хочуть їхати вперед. Коли сухий кашель сильно їх дістає, вони згинаються в три погибелі на снігу, хапаючись за груди, і кашляють, кашляють, кашляють... У цей час вони не здатні і слова вимовити. Можуть кашляти десять хвилин, а може — півгодини, а коли розгинаються і підводяться із замерзлими сльозами на щоках, то тільки й кажуть: "Поїхали далі, мерщій".

Страшенно втомився навіть я, Сітка Чарлі, і сімсот п'ятдесят доларів здаються вже мені надто малою платнею за ту важку роботу, що я виконую. Ми йдемо в обхід, прокладаючи свіжу стежину. Вовченята принюхуються до неї й увесь час повторюють: "Мерщій, мерщій!" Собакам важко. Харчів у нас обмаль, і ми даємо їм недостатньо "їжі, тому вони слабнуть. А їм же треба тяжко трудитися. Жінці їх дуже шкода, і через це вона інколи плаче. Але біс, який жене її вперед, не дозволяє їй зупинитися і дати собакам відпочинок.

Аж раптом ми натикаємося на одноокого чоловіка. Він — у снігу біля стежини, і в нього зламана нога. Через зламану ногу він не зміг як слід облаштувати стоянку і три дні пролежав у ковдрах, підтримуючи вогонь.

Коли ми знайшли його, він почав лаятися. Лаявся він жахливо. Ніколи в житті не чув я такої лайки, як від того чоловіка.

Я зрадів. Тепер, коли вони знайшли, кого шукали, ми, нарешті, зможемо відпочити. Але жінка каже: "Поїхали мерщій!"

Я здивувався. Бо одноокий каже їм: "Забудьте про мене. Тільки дайте харчів. Завтра у хатині Маккеона ви поповните свої запаси їжі. За мною пришліть Маккеона. А самі рушайте далі". То був ще один вовк, старий вовк, з однією лише думкою в голові: їхати далі. Тож ми віддали йому наші харчі, яких лишилося дуже мало, нарубали дров для його вогнища, взяли найсильніших його собак і рушили. Одноокого ми залишили в снігу, і в снігу він і помер, бо Маккеон так за ним і не приїхав. І я так ніколи й не дізнався, що то був за чоловік і чого він туди приїхав. Але мені здається, що оті чоловік та жінка йому добре платили за роботу, як і мені.

Того дня і тієї ночі ми нічого не їли, а увесь наступний день дуже поспішали і тому ослабли з голоду. Невдовзі ми дісталися до Чорної Скелі, яка здіймалася над стежиною на п'ятсот футів угору. Був уже кінець дня. У сутінках ми ніяк не могли знайти хатину Маккеона. Переночувавши надголодь, вранці ми подалися шукати хатину, але ніде не могли її знайти. Це було дивно, бо всі знали, що Маккеон жив у своїй хижці біля Чорної Скелі. Ми були неподалік узбережжя, де дують сильні вітри і випадає багато снігу. Повсюдно займалися снігові намети, схожі на невеликі пагорби. У мене виникла здогадка, і я почав порпатися то в одному наметі, то в другому. Невдовзі я наштовхнувся на стіни хижки, прокопався до її дверей і ввібрався всередину. Маккеон був мертвий. Схоже було, що помер він тижнів два-три тому. Його звалила якась хвороба, він не зміг вибратися з хатини, а вітер заніс її снігом. Маккеон з'їв усі харчі та й помер. Я знайшов його тайник для провіанту, але він виявився порожнім.

"Поїхали далі", — сказала жінка. Поблискуючи голодними очима, вона трималася рукою за груди, наче всередині щось боліло. Стоячи біля мене, вона похитувалася, як дерево під вітром. "Так, нам треба їхати", —

озвався чоловік. Голос його був глухий, як у старого крука, і він збожеволів від голоду. Його очі палали, мов живі вуглини, а тіло погойдувалося сюди-туди, а разом із тілом, мабуть, погойдувалася і душа, яка ледь-ледь трималася в ньому. І я теж сказав: "Поїхали". Бо ця думка, що батогом падала на мене кожну милю з тисячі п'ятисот, міцно затаврувалася в мою душу, і, гадаю, я теж тоді був божевільним. До того ж нам справді нічого не лишалося, як їхати далі, бо їжі у нас не було. І ми вирушили, так жодного разу і не згадавши про одноокого чоловіка в снігу.

По довгій обхідній стежині мало хто подорожує. Інколи там нікого не буває по два-три місяці. Увесь день дув вітер і падав сніг, і увесь день ми йшли. Наші шлунки бурчали від голоду, а наші тіла слабшали з кожним кроком. Жінка почала падати. Потім почав падати чоловік. Я не падав, але ноги мої були важкими, і я часто перечіплявся.

То була остання ніч лютого. Взявши у жінки револьвер, я вполював трьох куріпок, і ми трохи підкріпилися. Але собакам їсти було нічого. Вони пробували гризти упряж, зроблену з видубленої шкіри та шкури тюленя, і мені довелося відганяти їх кийком, а потім почепити всю упряж на дерево. Усю ніч собаки провили й прововтузилися під тим деревом, але нам було байдуже, бо ми спали як убиті. А вранці повставали, як мерці зі своїх могил, і вирушили стежиною далі.

Того ранку було вже перше березня, і того ж ранку я уздрів першу ознаку того, за чим ганялися ці вовченята. Погода була ясною й холодною. Сонце на довший час затрималося в небі, з кожного його боку сіяли примарні сонця, а в повітрі виблискував іній. Сніг уже не падав на стежину, і я побачив на ній свіжі сліди собак та саней. З тією упряжкою подорожувала одна людина, і по її слідах було видно, що вона слабка. Забачивши свіжі сліди, вовченята страшенно зраділи. "Мерщій!" — загукали вони. І потім увесь час підганяли мене: "Швидше, Чарлі, швидше!"

Але поспішали ми повільно. Чоловік та жінка постійно падали. Коли ж вони спробували сісти на сани, то попадали собаки, бо були заслабкі. До того ж було так холодно, що якби вони подорожували на санях, то неодмінно позамерзали б, бо голодна людина замерзає дуже швидко. Коли падала жінка, її піднімав чоловік. Коли падав чоловік, його піднімала жінка. Потім поволі сталося так, що вони падали і вже не могли піднятися, тому мені доводилося самому їх піднімати, інакше б вони так і позамерзали в снігу. То була тяжка робота, бо я був дуже стомлений, та ще й собак мав підганяти, а знесилені чоловік та жінка були дуже важкі. Тому через деякий час і я став падати в сніг, а піднімати мене було нікому. Доводилося мені підводитися самому. Тож я підводився сам, допомагав піднятися їм, а потім поганяв собак.

Того вечора я вполював лише одну куріпку, і ми так і не вгамували голод. А вночі чоловік мене й питає: "О котрій завтра вирушаємо, Чарлі?" А голос у нього — як у привида. "Кожного разу ти наказуєш мені вирушати о п'ятій", — відповідаю я йому. А він і каже: "Завтра вирушимо о третій". Я ж тільки злобно розсміявся: "Якщо ми так зробимо, то ти загинеш". А він наполягає: "Завтра о третій".

Що ж, о третій, так о третій, бо я — їхній найманець і мушу робити те, що мені скажуть. Погода ясна, холодна і безвітряна. Коли почався день, то стало видно далеко-далеко. І було дуже тихо. Ми нічого не чули, окрім натужного гупання наших сердець, і в навколишній тиші воно звучало дуже гучно. Ми йшли, як сновиди: марили і падали, підводилися, марили і знову падали. Ми знали, що мусимо вставати, знаходити стежину і йти далі, слухаючи, як у грудях нестерпно гучно гупають наші серця. Інколи, коли я марив наяву, в голову мені приходили всякі химерні думки. Навіщо Сітка Чарлі живе? — питаю я себе. Навіщо Сітка Чарлі працює як навіжений, ходить голодний і терпить усі ці неприємності й тяготи? За сімсот п'ятдесят доларів на місяць, відповідаю я собі, і знаю, що це — ідіотська відповідь. Але водночас — правдива. І відтоді мені стало начхати на гроші. Бо того дня на мене зійшла велика мудрість. Мене осінило, я все чітко зрозумів і збагнув, що не заради грошей має жити

людина, а заради того щастя, яке не можна ані купити, ані продати, ані віддати і яке дорожче за всі гроші, що є в світі.

Вранці ми натрапили на сліди табору, який облаштовував минулої ночі чоловік, який ішов попереду нас. То був жалюгідний табір, який міг облаштувати тільки чоловік голодний та безсилий. На снігу були порозкидані шматки ковдри та брезенту, і я швидко збагнув, що сталося: його собаки з'їли упряж, і чоловікові довелося зробити нову зі своїх ковдр. Чоловік та жінка вилупилися на ці залишки, а коли я поглянув на них, то по моїй спині пробіг холодок — наче крижаний вітер війнув крізь одіж. Бо очі у них безтямні від утоми та голоду і поблискують палаючими вуглинами десь із глибини голів. Обличчя їхні схожі на обличчя мерців, що загинули голодною смертю; щоки — чорні і помертвілі від численних обморожень. "Поїхали далі", — каже чоловік. Але жінка кашляє і падає в сніг. У неї — сухий кашель, бо мороз погриз її легені. Довго вона кашляла, дуже довго, а потім усе ж таки зіп'ялася на ноги — наче труп, що виповзає зі снігової могили. Сльози позамерзали на її щоках, дихання з хрипом виривається з її грудей, але вона каже: "Поїхали далі".

І ми рухаємося далі. Ми йдемо крізь тишу, марячи наяву. Кожен перехід — як сон, і ми йдемо, не відчуваючи болю. Коли ми встаємо після падіння, то наче прокидаємося і знову бачимо сніг та свіжий слід чоловіка, що йде перед нами, і тільки в цю мить до нас знову повертається біль. Нарешті ми вийшли в таке місце, звідки було далеко видно, і побачили того, за ким гналися ці чоловік та жінка. За милю попереду на снігу з'явилися чорні цятки. Чорні цятки рухалися. Очі мої замутилися, і мені треба напружувати розум, щоб добре бачити. І я побачив: собак та сани. Вовченята їх теж бачать. Говорити вони вже неспроможні, а тільки шепочуть: "Уперед, уперед, поспішаймо!"

Вони падають, але підводяться і йдуть далі. У чоловіка, що подорожує перед нами, часто рветься упряж, зроблена з ковдр, і йому доводиться зупинятися, щоб її полагодити. Наша ж упряж добра, бо недаремно ж я її чіпляв щоночі на дерево. На одинадцяту годину до того чоловіка лишалося півмилі. О першій — чверть милі. Він дуже ослаб. Ми

бачимо, як він часто падає в сніг. Один його собака вже не може йти, і чоловік відрізає його від упряжі. Але не вбиває його. Я вбив того собаку сокирою, коли ми проходили повз нього, а також одного зі своїх собак, який пошкодив лапи і вже не міг рухатися.

Ось до нього лишилося триста ярдів. Ми йдемо дуже повільно. За годину ми спромоглися пройти лише дві чи три милі. Ми не стільки йдемо, скільки падаємо. Піднявшись, ми робимо, похитуючись, кілька кроків, а потім знову падаємо. І кожного разу я мушу допомагати чоловікові й жінці. Інколи вони зводяться на коліна і падають разів п'ять навзнак, поки я не спроможуся поставити їх на ноги. Та після цього вони, зробивши кілька кроків, знову падають. Але падають вони завжди уперед. На колінах чи стоячи — все одно вони падають уперед, при цьому щоразу просуваючись по стежині на довжину своїх тіл.

Інколи вони повзуть на колінах та ліктях, як лісові тварини. Ми рухаємося повільно, як слимаки, що ось-ось мають померти. Однак ми все одно йдемо швидше, аніж чоловік, що йде перед нами. Бо він теж увесь час падає, а поруч із ним немає Сітки Чарлі, щоб його підняти. До нього лишається вже ярдів з двісті.

То була смішна сцена. Така смішна, що мені хотілося голосно сміятися. Отак: "Ха-ха-ха!" То були перегони мертвих людей та мертвих собак. То було схоже на нічний кошмар, коли сниться, що ти біжиш щодуху, рятуючи своє життя, але насправді рухаєшся вкрай повільно. Чоловік, що йде зі мною, збожеволів. Жінка, що йде зі мною, теж збожеволіла. Збожеволів і я. Збожеволів увесь світ, і це — так смішно, що мені хочеться реготати.

Незнайомець, що йде попереду, кинув своїх собак і рушив по снігу сам-один. Минає багато часу, і ми нарешті дістаємося до його собак. Вони лежать безпорадно у снігу зі своєю упряжжю з ковдри і тихенько скиглять, як голодні малі діти, коли ми проходимо повз них та сани, що стоять позаду.

Тоді й ми кидаємо наших собак і йдемо далі по снігу самі. Чоловіку й жінці майже капець, вони кашляють, стогнуть і пхикають, але все одно йдуть. І я іду. І в голові моїй одна лише думка: наздогнати незнайомця. Тоді і тільки тоді я зможу відпочити, і мені здається, що коли я ляжу відпочити, то просплю щонайменше тисячу років — такий зморений я був.

До незнайомця лишається п'ятдесят ярдів. Він сам-один посеред снігу. Він падає, повзе, потім, похитуючись, підводиться — і знову падає, і знову повзе. Той чоловік подібний до смертельно пораненого звіра, що намагається втекти від мисливця. Сили поволі покидають його, і він уже не йде, а просто повзе навкарачки. Піднятися він уже не в змозі. Мої супутники теж повзуть за ним навкарачки. Але я тримаюся на ногах. Інколи я падаю, але все одно встаю і тримаюся на ногах.

То була дивна картина. На ній — тиша і сніг, а по снігу повзуть чоловік та жінка, наздоганяючи ще одного чоловіка, який повзе трохи попереду. По кожен бік сонця — сонячні примари, тому здається, що на небі не одне сонце, а три. Розлитий у повітрі іній схожий на діамантовий пил. Ось жінка зайшлася кашлем і лежить у снігу, поки напад не відпустить її, а потім знову повзе вперед. Ось чоловік піднімає свої затуманені, як у старого діда, очі і протирає їх, щоби уздріти попереду незнайомця. А ось і незнайомець озирається через плече. А Сітка Чарлі інколи падає в сніг, але завжди знову встає на ноги.

Через деякий час незнайомець кинув повзти. Він повільно спинається на ноги, погойдуючись на всі боки. Потім скидає одну рукавичку, витягає револьвер і чекає, погойдуючись сюди-туди. Його обличчя — почорніла шкіра та кості. Це — обличчя змученого голодом чоловіка. Очі глибоко запали, а зуби погрозливо вишкірилися. Чоловік та жінка теж ледь-ледь зводяться на ноги і повільно, дуже повільно ідуть до нього. А навкруги — сніг і тиша. На небі — три сонця, а повітря наповнене блискучим діамантовим пилом.

Ось так і став я, Сітка Чарлі, свідком того, як вовченята вполювали нарешті свою здобич. Не було сказано ані слова. Тільки незнайомець гарчав, вишкіряючи своє зголодніле обличчя. Він стояв, розгойдуючись на всі боки, зсутуливши плечі, підігнувши коліна і широко розставивши ноги, щоб не впасти. Чоловік та жінка зупинилися десь за п'ятдесят футів від нього. Їхні ноги теж широко розставлені, щоб не впасти, атіла похитуються сюди-туди. Незнайомець дуже слабий. Його руки тремтять, тому коли він вистрілив у чоловіка, куля вдарила в сніг. Незнайомець знову стріляє в нього, і цього разу куля свиснула поруч у повітрі. Тоді незнайомець стягує зубами другу рукавицю, але марно, бо рука обморожена, і револьвер падає в сніг. Я поглянув на жінку. Та вже зняла рукавицю, і руці в неї — кольт. Один за одним вона робить три постріли. Бах! Бах! Бах! Не припиняючи злобно гарчати, незнайомець падає навзнак у сніг.

На мертвого вони навіть не поглянули. "Ходімо", — кажуть вони мені. І ми йдемо. Але тепер, коли вони знайшли того, кого шукали, чоловік та жінка перетворилися на мерців. Рештки сил покинули їх. Вони більше не в змозі стояти. Вони більше не в змозі повзти. Їм хочеться лише одного: заплющити очі і заснути. Неподалік я бачу підходяще місце для стоянки. І я даю їм копняків. Зі мною був собачий батіг, і я почав їх стьобати. Вони кричать і плачуть, але мусять повзти. І таки доповзають до стоянки. Я розклав вогнище, щоб вони не позамерзали. А потім повертаюся по сани і вбиваю собак незнайомця, щоб ми не повмирали з голоду. Після цього загортаю чоловіка й жінку в ковдри, і вони засинають. Час від часу я бужу їх і даю трохи їжі. Вони не прокидаються, але все одно їдять. Жінка відсипалася півтора дні. Потім прокинулася — і знову заснула. Чоловік проспав два дні, потім прокинувся — і знову заснув. Після цього ми вийшли на узбережжя біля Сент-Майклз. А коли з Берингового моря пішла крига, чоловік і жінка сіли на пароплав й подалися геть. Але спершу розплатилися зі мною по сімсот п'ятдесят доларів на місяць. Та ще й подарували тисячу доларів зверху. І того року Сітка Чарлі пожертвував багато грошей місії Христа Господнього.

— Але ж за що вони вбили того чоловіка? — спитав я.

Сітка Чарлі затримався з відповіддю, аж поки не запалив люльку. Потім поглянув на ілюстрацію з "Поліс газет" і розуміюче кивнув головою. А тоді сказав — задумливо і з розстановкою:

— Я багато про це міркував. Хтозна. Це просто сталося — от і все. Це — картина, яку я побачив і запам'ятав. Це — як поглянути у вікно і побачити в ньому чоловіка, що пише листа. Вони як прийшли у моє життя, так і пішли, а картина, як я вже сказав, залишилася без початку та без кінця.

— Під час розповіді ти написав багато картин, — сказав я.

— Еге ж, — кивнув індіанець. — Але всі вони — теж без початку й без кінця.

— Але ж найостанніша мала свій кінець, — не погодився я.

— Еге ж, — відповів індіанець. — Але ж який?

— То був шматок життя, — сказав я.

— Так, — погодився Сітка Чарлі. — То був шматок життя.